

NITTIO ÅR I SKOLANS VÄRLD

Elin Gerok

Det var den 8 november 1908. Det var söndag. I kyrkan hölls gudstjänst och där tjänstgjorde den unge kantorn och organisten Karl Gerok. I hemmet föddes under tiden familjens första barn – en liten flicka. Den lilla flickan var jag. Vid dopet i kyrkan fick jag namnen Elin Stina Margareta, Elin efter Farmor och Stina efter Mormor. Innan mitt dop hade Mamma blivit kyrktagen. Kvinnan ansågs oren efter en barnafödsel och fick inte beträda kyrkorummet förrän hon nere vid kyrkdörren blivit kyrktagen av prästen som läste över henne. När detta bruk upphörde minns jag inte, men jag kommer ihåg att Mamma kyrktogs efter min brors födelse 1921.

Pappa hette Karl. Han var född 1883 i Växjö där hans far var afärsman. Pappa tog sin lärarexamen på Växjö Folkskollärarseminarium 1905 och kantor- och organistexamen i Kalmar. Efter något vikariat sökte och erhöll han 1906 den förenade tjänsten vid Kyrkskolan i Hjortsberga i Kronobergs län. Denna tjänst innehade han t o m 1912. Midsommaren 1907 ingick han äktenskap.

Mamma hette Ingrid och var född 1885 på Elganäs Gård i Hjortsberga. Innan hon gifte sig utbildade hon sig på Praktiska Skolan i Katrineholm. Hennes far var lantbrukare, hade konstnärliga intressen och brukade på sin fritid tillverka möbler som han dekorerade med intarsiaarbeten av olika träslag, oftast var dörrarna på skåpen prydda med den s k smålandsstjärnan, som t ex på ett underbart arbetat linneskåp som Mamma fick av sin far när hon gifte sig.

Utöver lönen hade en lärare också fri bostad och fri vedbrand vilket betydde sågad och huggen ved för eldning. Bostaden var inrymd på andra våningen i själva skolbyggnaden. Trappan låg i mitten av huset, till höger om denna fanns folkskolesalen och till vänster lärarbostaden på två rum och kök. Trappan användes således även av eleverna. På nedre botten småskolesalen till vänster och sockenstugan till höger, på mitten en stor förstuga och där innanför ett bibliotek där Pap-

pa skötte utlåningen. Vatten fick hämtas från en brunn, slasken bäras bort till avsedd plats och veden bäras från vedboden till eldning i köksspisen och för brasor i kakelugnarna.

I början av 1900-talet fanns det varken färdig mat eller halvfabrikat att köpa och inte heller bröd. Mamma bakade allt bröd själv: matbröd, vetebröd och småbröd. I december brukade Mamma göra vid en hel gris, "julgrisen" som slaktats. Då gjordes det isterband och fläskkorv av vilka en del enrisröktes till medvurst – blodkorv och palt, den dagen fick man tunna blodplättar till middag med lingon till och det var mycket gott. Så gjordes det rullsyltor, presssyltor och leverpudding med russin i. Av skinkorna röktes den ena, den andra rimsaltades till julskinka. Grisfötterna kokades och lades i saltlake tillsammans med syltorna och allt åts sedan med rödbetor till. Köttet maldes och blev till biffar och köttbullar, kotletter och filéer blev kalas- och julmat. Allt övrigt fläsk saltades ner i stora kar där det förvarades och togs upp och urlakades före användning. Mamma hade en ung flicka som hjälp till småsysslor och för att se till oss småflickor.

I Hjortsberga fanns på den tiden utöver kyrkskolan en skolanläggning i Lyngsåsa och en i Hult. I kyrkskolan arbetade en småskollärare med klasserna 1 och 2 och en folkskollärare med klasserna 1-4; nuvarande 3-6. I Lyngsåsa och Hult undervisade en folkskollärare alla klasserna med intag av nybörjare vartannat år, "form B3" tror jag.

Både Mamma och Pappa trivdes mycket bra i Hjortsberga, hade många vänner och ett fint förhållande med befolkningen, med barnen och deras föräldrar. Men familjen växte, det fanns nu ytterligare två små flickor, Maj född 1910 och Margit 1912. Pappa sökte en lärar- och kantorstjänst i Nöbbele där tjänsterna var kombinerade med befattningen som poststationsföreståndare – något som var ganska vanligt dåför tiden. Postarbetet kom sedan att mestadels skötas av Mamma. Pappa blev kallad till prov och vald till tjänsterna som han tillträdde vid nyåret 1913.

Jag minns så väl när vi kom till Nöbbele. Det var sent på eftermiddagen, det var mörkt och det var mycket snö. Vi hade blivit hämtade i Ingelstad, en station på järnvägslinjen Växjö-Tingsryd-Ronneby som fanns då. Insvepta i varma fårskinnsfällar åkte vi i en släde dragen av två bjällerkransförsedda hästar. På vardera sidan av kuskbocken satt tända lyktor. När vi kom fram såg vi att bloss var placerade i snön på

båda sidor av vägen fram till ingången. I lägenheten togs familjen emot och hälsades välkommen av representanter för församlingen. Vi blev bjudna på en festlig middag. Det var en hjärtlig och varm mottagning som glädde Mamma och Pappa och kom dem att känna sig välkomna.

I november 1913 kom en fjärde dotter till världen, vår lillasyster Ingegerd. Vi växte upp i ett kärleksfullt och tryggt hem med samtidigt fast satta gränser. Vi älskade våra föräldrar och kände alltid deras kärlek och värme.

Lärbostaden utgjordes av två rum och ett jättekök på andra våningen samt ett rum och grovkök på nedre. I det ena rummet var poststationen inrymd. Liksom i Hjortsberga var lägenheten inrymd i samma hus som lärosalar, sockenstuga och kommunalrum med en trappa i mitten av huset gemensam för eleverna och som privatuppgång till lärbostaden. Det stora köket hade skurgolv, rummen linoleummatta. Vatten hämtades från en "vevbrunn" som låg på en åker ganska långt från huset. Slasken bars till en slaskhög, veden bars från vedboden till eldning i köksspis och kakelugnar. Det var ett tungt arbete med långa vägar och höga trappor.

Vi hade gris, höns och kaniner. Grisen bereddes som förut omskrivits, äggen lades under högvärpningstiden i vattenglas för att hålla sig. Kaninerna var sk silverkaniner med mycket vacker päls. Skinnen lät Pappa bereda i Tranås och sen blev de till vackra mössor och till kragar på våra vinterkappor. Trädgården var mycket stor, där fanns flera sorters frukt- och bärträd, krus- och vinbärsbuskar och alla rotsaker och grönsaker odlades. Det var mycket arbete på hösten, när allt skulle tas tillvara – kokas in, syltas och saftas. Jag minns att vi till och med rev potatis till potatismjöl. Omkring 1920 kom så konserveringsapparaten. Mycket och omsorgsfullt arbete var det också att konservera. Men vilken skillnad på smak och utseende på allt! Före jul konserverades t ex isterband som blev som färska i smaken. Till påsk var det vanligt att läraren fick ägg från gårdarna. Det brukade bli flera tjog. Då var det bra att vattenglas fanns.

I början av sommaren blev det ystekalas, för då kom man med ostmjölk till läraren. Då hade Mamma alltid hjälp av några yrkeskunliga bondmoror. Ett år blev det 19 ostar av olika storlekar! Inför denna dag hade Mamma haft mycket att göra med att baka minst sju sorters

kakor att bjuda alla mjölkgivarna på till kaffet. Vid så stora bak var det bra att ha den stora ugnen i grovköket. Den eldades med ved, askan rakades ut och ugnen sopades ren med en kvast av nybrutna furugrenar. I den ugnen fanns det plats för flera plåtar åt gången. De sattes in och togs ut med hjälp av en rund brödspade på långt skaft. Vid stora brödbak användes också denna ugn. Utanför ugnen fanns en stor murad "arbetsplats" och där brukade Pappa enriskoka julskinkan och bitar av fläsket samt fläskkorv till medvurst. Röken gick rakt upp i skorstenen.

Av vasslan efter ystet kokades gröt tillsammans med risgryn – en god gröt med lite säregen smak. Av vasslan kokades också sötost, vasslan sparades något dygn i stora kar, grädden som flöt upp skummades av och kärnades till smör. Mamma hade en liten smörkärna som vi brukade få hjälpa till med att veva runt.

I Nöbböle fanns vid denna tid fyra småskolor som avlämnade sina elever till folkskolan i Kyrkskolan. Där gick barnen endast en termin i varje klass, den övriga delen av kursen lästes in genom uppgifter som förhördes av läraren på lördagarna, s k lördagsförhör. Avgående klassen gick i fortsättningsskola. Denna pågick i sex veckor, tre före och tre efter jul. Utöver dessa skolor fanns också en i Höghult och en i Ryds rote där läraren undervisade alla sex klasserna med intag i klass 1 vartannat år.

I Kyrkskolan fanns ingen korridor = kapprum för barnen, från trappan kom man upp på ett litet plan varifrån en dörr ledde direkt in i skolsalen. Där inne fick eleverna hänga sina ytterkläder och skolväs-kor, inte särskilt hygieniskt, speciellt när kläderna var våta av regn eller snö. Inne i skolsalen fick barnen också sitta på smala väggfasta bänkar för att äta sin medhavda matsäck. I ett hörn på bänken stod en stor vattenspann av koppar med en skopa att dricka ur. Salen hade fönster på tre sidor, på en av långväggarna fanns utgångsdörren, vedlår, en stor plåtkamin och längst ner ingångsdörren till lärarbostaden. Nedre kortväggen upptogs – förutom av fönster – även av två bokhyllor fyllda av böcker för utlåning som pappa skötte. Mitt på övre kortväggen stod katedern på en ganska hög platta med en trestegstrappa som uppgång. Höjden behövdes nog för att läraren skulle kunna ha översikt över de omkring sextio eleverna i den stora salen. Alldeles intill katederplattan stod en orgel på en lägre platta och nere

på golvet en fristående ”svarta tavla” som gick att svänga runt. Någon annan arbetstavla fanns inte – sudda fick man göra med en hartass.

Skoldagen började kl 9 och alltid med psalmsång och bön, så avslutades också dagen. Matrasten inleddes och avslutades med bordsbön. Detsamma gjorde också jag tillsammans med mina elever under hela min tjänstgöringstid.

På väggen vid katedern satt ett inramat schema, och fördelat på veckans dagar enligt timantalet för varje ämne kunde man läsa: Kristendom, Modersmål, Räkning, Naturlära, Historia, Geografi, Sång, Gymnastik, Slöjd. Kristendomsläroböcker var: Biblisk historia, Katekes och psalmbok. Modersmål innefattade läsning och skrivning. Läsning var dels träningsläsning (högläsning) dels samtal om ord och uttryck, ordförståelse. Jag minns att boken vi använde hette Folkskolans läsebok 1-4. Den hade mörkt gröna pärmar och undertill kunde man läsa: ”Lyssna till den granens susning vid vars rot ditt bo är fäst” – vackert – och mycket lämpligt under bilderna av en liten stuga invid höga granar. Vi barn tyckte mycket om Folkskolans läsebok, berättelserna var både roliga och spännande och ur undervisningssynpunkt väl anpassade och lämpade för övriga ämnen. Boken innehöll många dikter av våra stora svenska författare. Där fanns mycket att förklara för barnen. Redan då – som barn – upplevde jag vad jag sedan återupplevde bland mina egna elever, att barn tycker om att läsa dikter – verser. Det är något med rytmen och rimmen som fångslar och som gör dem lätta att lära in.

Till skrivningen hörde välskrivning i speciella välskrivningsböcker med förtryckta bokstäver, avskrivning, rättstavningsskrivning, där eleverna förut haft hemläxa på det aktuella ljudet – och uppsatsskrivning. Under rättsskrivningsövningen gick Pappa upp och ner mellan bänkraderna medan han dikterade orden som skulle skrivas. Upptäckte han då att någon elev stavat fel, så – utan att säga något – satte han ett finger på ordet i fråga och gav eleven tillfälle att tänka efter vad som var fel. Ämnet ”Naturlära” innefattade både läran om människan, djuren och växterna, dessutom lite enkel fysik och kemi, där Pappa genom experiment lät oss ana vilken betydelse ångkraften hade, magnetens dragningskraft, kompassen, att värme utvidgar och kyla sammandrar mm. Det tyckte vi var väldigt spännande. Gymnastiken hade man utomhus eftersom ingen gymnastiksal fanns. Under sånglektio-

nera övades melodierna till de psalmer som lärts in, och så sjöng vi sånger ur en röd sångbok som jag tror hette "Sjung svenska folk". Rita fick vi göra i särskilda ritböcker efter förebild eller med hjälp av prickar och streck. Det var långt före koltecknings- och andra ritblads tid. Slöjdundervisning, träslöjd fanns endast för pojkar och leddes av Pappa. Fr o m att en kvinnlig biträdande lärare anställdes fick också flickorna slöjdundervisning 1919 eller -20. Eleverna i klass 4 (nuv 6) skulle också lära sig enkel trädgårdsskötsel, till det användes en del av den stora skolträdgården.

Från och med läsåret 1919 anställdes en småskollärare, s k biträdande lärare, för klass 1 i folkskolan, nuvarande klass 3, för att avlasta folkskolläraren för de övriga klasserna där det var alltför höga elevtal. Jag minns från min egen skolgång hos Pappa att vi var omkring 60 elever, vilket skulle varit otänkbart numera. Då var det inga problem ur disciplinär synpunkt med den respekt för vuxna i allmänhet och för sina lärare i synnerhet som barn hade. Men det måste ha varit oerhört påfrestande för läraren med så många elever, tänk bara på alla rättningar i matematik och svenska – dels att samtidigt undervisa på olika stadier.

Lärare fick oftast flera uppdrag i sin församling. Pappa var ordförande i kommunen – nämnden eller stämman minns jag inte – ordförande i Fattigvårdsstyrelsen och Nykterhetsnämnden, ordförande i Skytteföreningen, biträdde barnmorskan vid smittkoppsvaccineringar, styrelseledamot i kyrka och skola samt bildade en mycket intresserad och livaktig kyrkokör och var också kassör i den nybildade Allmänna Sparbanken. Pappa var också intresserad av och kunnig i vad som hörde till en trädgårds skötsel. Han beskar, ympade, okulerade, inte bara i skolträdgården utan också åt dem som gärna ville få hjälp. Under första världskriget och efterkrigstiden var han ordförande i Livsmedelsnämnden och Bränslekommissionen. Så gott som allt var under denna tid ransonerat; socker, smör, kaffe, kött, fotogen, olja, ja till och med tyg. Jag har sett en ansökan till Livsmedelsnämnden där Mamma anhåller om tyg till ett förkläde till mig.

Alla dessa varor fick endast köpas mot uppvisande av ransoneringskort där det klipptes bort en kupong för varje inköp – tilldelningen var inte stor. Livsmedelsnämndens ordförande hade hand om utdelningen av ransoneringskortet och måste skriva listor eller journa-

ler med alla församlingsbornas namn och adress. Dessa uppgifter hämtades från kyrkoböckerna. Namn och adress skulle sedan skrivas på alla korten och vara klara för avhämtning då de prickades av på listorna. Till allt detta skrivarbete hade Pappa ett biträde. Det var svårt för många att få ransonerna att räcka till. Tillgången på salt sill, strömming och annan havsfisk var liten, minrisken var stor. Som Livsmedelsnämndens ordförande hade Pappa möjlighet att ibland kunna rekvirera hela tunnor av sådan eftertraktad vara. Han stod själv nere i källaren på kvällarna och delade ut fisken – kön var lång och tack-samheten stor. Jag minns inte vilket år ransoneringsarna upphörde.

Jag började i "första små" 1915. Jag kunde läsa, skriva och räkna. Mamma och Pappa hade undervisat mig hemma och ganska snart fick jag flytta över till klass 2 och kunde på hösten 1916 börja i "första stor" i Kyrkskolan hos Pappa. Det var lång väg att gå till småskolan som låg en fjärdingsväg från Kyrkskolan där jag bodde. På vintern kunde det hända att bönderna inte hunnit vara ute med sin snöplog. Då fick man kämpa sig fram i snö som gick upp till knäna, stanna hemma ville man inte gärna. Skolväskan var tung, däri hade man böcker, smörgåsar och en flaska mjölk eller saft. Det var måltiden under skoldagen och den äts ute i korridoren där man satt på väggfasta långbänkar. Där fanns också våra ytterkläder, en kamin, en vedlår, vattenspann och tvättställ.

Skolskjutsar var ett okänt begrepp för så länge sedan. Jag vet att det fanns elever i Kyrkskolans klasser som hade över en halv mil att gå. På vintern var det mörkt när de gick iväg på morgnarna och mörkt innan de hann hem. Sedan skulle läxor läsas i skenet av ett stearinljus, fotogenlampa eller – senare – en karbidlampa. Karbidlamporna kom i bruk i samband med att fotogen blev en bristvara då all import stod så gott som stilla under och en tid efter första världskriget. Då låg det nära till hands att proklamera för elektriskt ljus. Pappa var framåtseende och utåtriktad och hade lätt för att tala med människor. Han gick nu in för att få gehör för sin tanke om att få en elledning framdragen. Svårast var det att övertala bönderna. De var rädda om sin skogsmark och ville inte gärna släppa till någon. Slutligen var ändå alla överens om att elen hörde samman med framtiden. Detta beslut var till stor del Pappas förtjänst och beroende på att man litade på hans framsynthet och omdöme.

Strax före jul 1919 kom så elljuset till Nöbbele. Tänk, så underligt! Man vred eller tryckte på en knapp och det blev alldeles ljus! Jag minns hur kyrkan strålade av ljus vid julottan. Förut hade man haft stearinljus i bänkarna och i takkronorna. Visst hade det varit stämningfullt och vackert, men inte ens stearinljus fanns att köpa de här svåra åren. Nu var också de motsträviga "farbröderna" belåtna med det hela, tacksamma för övertalningen och glada för att de givit med sig.

Mina föräldrar älskade sina fyra flickor, men visst skulle de bli glada över en liten son också. I juli 1921 väntade Mamma ett femte barn och – visst blev det den efterlängtdade sonen som föddes den 9 juli, men – den glädjen fick Pappa aldrig uppleva. Han hade gått bort tre veckor tidigare, den 15 juni i en spanska sjukan-liknande lunginflammation och Mamma, 36 år, stod ensam med fyra flickor och lille sonen Karl-Gustaf. Här kommer psalmens ord osökt in: "Sorgen och glädjen de vandra tillsammans ...". Kanske var det glädjen över sonen som tillsammans med hennes varma tro hjälpte Mamma att överhuvudtaget så småningom komma över sorgen och saknaden.

Under den här tiden fick familjen många bevis på hur uppskattad och avhållen Pappa hade varit i församlingen. Prosten Norlén tog hand om hela familjen och vi bodde i prästgården den närmaste veckan. Församlingen köpte familjegravplats på Tegnérkyrkogården i Växjö med inhägnad och sten. Platsen ska skötas och är betald för "evinnerlig tid" som det står i gravbrevet.

Familjen fick bo kvar tills det kom en ny ordinarie lärare och kantor och det dröjde till 1924. Kommunen efterskänkte kommunalskatten som var 500 kronor och ordnade så att Mamma slapp att betala kronoskatten det året. Prosten skrev till postmästaren i Växjö och anhöll om att tjänsten som poststationsföreståndare skulle få skrivas över på Mamma, som ju var väl insatt i arbetet. Allt detta måste ha känts gott och trösterikt för vår Mamma.

Sommaren 1924 flyttade vi från kantorsbostaden till en liten villa som Mamma köpt och som även inrymde lokal för poststationen. Jag var då 15 år och nykonfirmerad. Sedan 7-årsåldern hade jag spelat piano för Pappa. Efter hans bortgång fortsatte jag att ta lektioner för hans efterträdare. Pappa hade också läst med mig för att jag skulle kunna söka in på Flickläroverket i Växjö – s k Flickskolan. Där fanns också

ett läroverk med studentexamensrätt, men det var avsett endast för pojkar och hette Växjö Högre Allmänna Läroverk För Gossar. Flickor fick inte tillträde till undervisningen men kunde ta real- och/eller studentexamen som privatister. Så gick Pappa bort och Mamma hade inte råd att låta mig studera vidare. Terminsavgift, inackordering, läroböcker och förbrukningsmaterial kostade mycket pengar – inget var gratis eller fritt på den tiden. Jag läste i stället svenska, tyska och matematik per korrespondens.

Utbildningstid

Så länge jag minns har jag velat utbilda mig till lärare och 1926 när jag fyllt 17 år sökte jag och kom in i Växjö på Kronobergs och Blekinge läns landstings småskoleseminarium. Jag hade på våren genomgått en preparandkurs som hölls av lärare i Växjö – en för varje ämne. I juni tenderade de sökande i alla ämnen. Jag minns att jag var väldigt spänd; jag var så ung, det fanns flera som tentade för andra gången, de flesta med realexamen eller flickskola, det var många sökande och så togs det inte in fler än 12 elever från vardera Kronobergs och Blekinge län, klassen skulle bestå av 24 elever. Vad lycklig jag blev när jag hörde mitt namn räknas upp bland de intagna, och vad glad lilla Mamma blev.

Det blev två underbara år för mig. Jag älskade att studera och jag var helt inställd på att arbeta för att få ett fint avgångsbetyg. Det var mycket svårt att få anställning, det visste jag. Det brukade vara 30 – 40 eller fler sökande till varje tjänst och som nyexaminerad hade man inga tjänstgöringsmeriter att tävla med. Det fanns nyutbildade lärare som övergick till annat yrke.

Min examen tog jag våren 1928 och redan på hösten hade jag lyckan att få ett sjukvikariat i Lyngsåsa skola i Hjortsberga. Det gällde hela terminen. Våren 1929 var jag arbetslös, men sista delen av terminen fick jag ett sjukvikariat i hemförsamlingen och hade förmånen att även hålla examen, som det hette då. Jag fick vara "Fröken" för min lillebror Karl-Gustaf som då gick ut första klass. Barnen fick på avslutningsdagen göra små framträdanden, läsa upp en vers eller sjunga en sång. Det hade inte varit vanligt.

Hösten -29 och våren -30 hade jag anställning i en officersfamilj i Sparsör utanför Borås, där jag skulle läsa ettans årskurs med deras

tvillingar, Hans och Margareta. Skolstyrelsen hade beviljat denna anordning emedan barnen var nyinflyttade från Stockholm, måste åka tåg till skolan och var lite småvuxna. Klass 2 skulle de sedan läsa i bygdens skola. Hösten -30 vikarierade jag i Gemla Kyrkskola och våren -31 fick jag ett sjukvikariat hela terminen som biträdande lärare i åk 3 vid Kyrkskolan i Nöbböle, där jag själv gått i skola och för inte längre tid tillbaka än sju år också hade bott. Jag hade 27 elever, men det var ju endast en klass. Även här var jag "Fröken" för min bror som nu gick i klass 3 efter att han hösten 1930 varit ledig enligt den skolform som jag förut berättat om. Hösten 1931 blev jag anställd som vakansvikarie vid Kyrkskolan i Hjortsberga, detta vikariat fortsatte även vt -32.

Lärartiden i Hjortsberga

Utöver glädjen över att ha fått en lärartjänst var det med en alldeles speciell känsla jag började mitt arbete på den plats där jag själv var född och där min älskade Pappa hade varit lärare. Jag fick också glädjen att vikariera för kantorn i kyrkan när han önskade vara ledig. Tänk, att få sitta på samma plats och spela på samma orgel som Pappa en gång gjort!

Den ordinarie läraren, som varit ledig för arbete på annan ort sade upp sin tjänst våren 1932. Tjänsten utannonserades och vi var 39 lärare som sökte den. Gissa vad glad jag blev över att bli vald! Äntligen hade jag blivit ordinarie småskollärare!

Sedan Pappas tid hade det byggts ett nytt skolhus i Hjortsberga med småskolans sal till vänster på första våningen, sockenstuga och kommunalrum till höger, trappan mitt i huset ledde upp till lärosalarna för klass 3-4 och 5-6. Vi var alltså tre lärare vid skolan. Separat lärarbostad hade byggts, med nedre våningen för kantorn och delad övervåning för de två övriga lärarna. Min bostad bestod av ett litet rum med genomgång från tamburen till köket, även detta litet och utan skafferier, man hade bara avskärmat ett litet hörn av köket för detta ändamål. Inga som helst bekvämligheter. Vattnet hämtades från en pump, slasket tömdes på en avskrädeshög och värme fick man genom att elda i en järnspis i köket och i kakelugn i rummet. Veden hämtades från en vedbod på andra sidan skolgården. Där låg också dasset.

Min lön var då 160 kronor i månaden. På den skulle man själv betala både krono- och kommunalskatt. Kronoskatten betalades på en

Elin hämtar vatten utanför skolbyggnaden i Hjortsberga 1933.

speciell kronoskattesedel som mottogs på posten – kommunalskatten erlades vid särskilda uppbördsmöten i kommunalsalen. Utöver lönen hade jag "fri bostad och vedbrand". Jag tror att det var någon gång på 40-talet som läraren själv fick betala hyra och själv skaffa ved. Under hela min tid i Hjortsberga 1931-1949 hade lärarna det så här – utan någon som helst bekvämlighet. Men för så länge sedan hade man inget att jämföra med. Det var väl i stort sett endast större samhällen och städer som hade vatten- och avloppsanläggningar. Jag trivdes trots allt bärande opp och ner, lång väg och en lång trappa, var just inte van vid annat. Kamraterna i hela kommunen var trevliga, barnen helt underbara och med deras föräldrar hade jag en mycket god kontakt, alla var vänliga och tillmötesgående.

Liksom under och efter första världskriget blev det under och efter andra världskriget ransonering av livsmedel. Och liksom då blev det åter kort med kuponger när man skulle handla. Det var svårt att få de små ransonerna att räcka. Då hände det ofta att jag fick några kuponger med hälsningar i ett brev eller "smakemat" när det varit slakt på gårdarna. Flera barn bodde vid sjö och då blev det nyfångad fisk till Fröken. Mjölken köpte jag i en liten gård nära skolan, den kostade 15 öre litern. Det blev mycket grädde på den som skummades av till kaffet. Sista läsdagen före påsken stod det alltid en vackert dekorerad korg full av ägg på katedern från eleverna och de hade textat "Glad Påsk Fröken!" på tavlan. När vi träffades igen efter helgen blev barnen bjudna på saft och kakor i skolsalen, min lägenhet var ju för liten för så många.

När jag hösten 1931 började min tjänstgöring i Hjortsberga hade jag 26 elever att arbeta med: 10 i klass 2 och 16 nybörjare. Det var ganska tufft men inspirerande och roligt. På den tiden satt alla barn stilla och tysta och lyssnade till vad Fröken sa, och när de ville svara på frågor eller berätta något, räckte de upp handen för att få lov att yttra sig. Inga rop i munnen på varandra då inte! De räckte också upp handen för att be om lov att få gå ut. Skolsalen var rymlig och hela ena långväggen – vänsterväggen – var försedd med fönster. På övre kortväggen fanns katedern som stod på en låg platta. I hörnet på vardera sidan av katedern fanns skåp där man förvarade allt skolmaterial. Utefter hela väggen mellan skåpen hängde svarta tavlan och strax intill på högra långväggen ännu en – fast mindre. Nu var "suddtassen" ett förflu-

Elin med sin klass i Hjortsberga i slutet av 1930-talet.

tet begrepp, man suddade bort med tvättsvamp. På golvet nedanför katedern var skolgorgeln placerad vid fönstret.

Skolsalen städades varje dag efter skolans slut. Städerskan tände också i kaminen i skolsal och kapprum (korridoren) så tidigt på morgnarna att det var varmt när lektionerna började kl 9. Under dagens lopp fick vi själva hålla eld genom att stoppa in stora björkklabbar i kaminen. Oftast blev det Fröken själv eller någon av andraklassarna. Barnen fick också bära in ved och fylla de stora lårarna som stod vid sidan av kaminen. I korridoren fanns utöver kamin och vedlår, ett tvättställ av gammal modell med handfat, tvålköpp och en kanna för vatten, allt i emaljerat vitt med smal blå kant och med en handduk hängande på en böjd "arm". Både tvål och handduk sköttes av städerskan som bytte handduk varje dag och vatten togs ur en stor kopparspann som fylldes på från pumpen på gården. Där hängde också en skopa för eleverna att dricka ur, inte särskilt hygieniskt. I korridoren satt barnen också och åt sin matsäck.

På morgnarna och efter varje rast "ringdes det in" i en klocka som stod i trappan i lärarbostaden. Vi tre lärare byttes vid att ha ansvaret för inringningen med en vecka i taget. När man kom in i korridoren skulle barnen stå uppställda på två led och i sådan ordning att de fyll-

de gångarna mellan bänkraderna från katedern och nedåt när de gick in. Det hände aldrig att det blev någon ordning – tyst var det i leden när Fröken kom. Vi började skoldagen kl 9 och då alltid med psalmsång, bön och kristendomslektion. Jag tror att det betyder mycket för barn att få lära sig förstå vad som menas med mitt och ditt, vad som är rätt och orätt och att genom exempel fatta och förstå vad ”Den gyllene regeln” menar med ”Allt vad ni vill att andra ska göra mot er, det ska ni göra mot dem”.

Det fanns ingen särskild gymnastiksal i Hjortsberga, man använde kommunalrummet där det fanns bommar med pelarna nerfällda i golvet och bommarna upphissade i taket när de ej användes. Utefter ena väggen fanns en ribbstol. Men från och med det året då åk 7 infördes måste denna sal användas till lärosal. På vintern fick man ha lite rörelser i klassrummet och sjunga rörelsesånger eller ta en promenad, bygga snögubbar eller lyktor där vi satte in tända ljus. Övriga årstider hade vi gymnastik och brännboll ute på skolgården. Jag brukade också ordna små enkla orienteringsövningar och det tyckte barnen var spännande och roligt. De fick då gå i små grupper om två eller tre barn, för det var i skogen, som låg alldeles bakom skolan, som vi höll till. När det var riktigt soligt och varmt brukade vi hålla en del lektioner utomhus, läsning till exempel, i en skuggig backe eller hembygdslektioner där vi hade träd och blommor i sin naturliga miljö. Efter lektionerna fick barnen visa upp blad och blommor av de träd och växter vi talat om och berätta vad de hette. Blommorna och bladen satte vi sedan i vatten i en vas på katedern som lämpliga objekt för att någon dag senare kolla barnens minne.

Jag arbetade efter Sjöholm-Goes utmärkta och heltäckande hembygdsböcker. Som läseböcker använde vi först Sörgården och Önnemo, men övergick efter några år till Siegwald-Beskowböckerna. Kristendomsundervisningen byggde på ”Bibliska berättelser och texter” och ur psalmboken skulle psalmer läras in i anslutning till årets högtider, årstider samt morgon- och aftonpsalmer. Jag tror att det stod ungefär så i skolans läroplan. Under sånglektionerna inövades melodier till inlärd psalmverser – sånger – också de anpassade till årstiderna – och många rörelsesånger – typ ”Baka liten kaka...”, Sov du lilla vide..., Kvarnen svingar sina vingar... Här är polisen som mitt i gatan står...

I samband med att biskopen i Växjö besökte Hjortsberga för att installera den nye kyrkoherden, kom han också till skolan och önskade åhöra en kristendomslektion hos varje lärare. Han visiterade också lärarbostäderna. Han var inte alls belåten med mitt lilla skafferihörn. En gång varje termin kom länets folkskoleinspektör på besök för att övervara någon lektion och förhöra sig om vad som rörde skolan och arbetet. Lite nervöst kändes det allt när han knackade på dörren och steg in. Någon som också kom på besök varje termin var representanten för Gransholm och Skriv & Rit i Nässjö. Han tog upp beställningar på skolmaterial i skolorna. Lärarna skulle då beställa vad som gick åt under terminen, betala när räkningen kom och sedan i sin tur försälja till eleverna vad de behövde av skrivböcker, räknehäften, ritblad, klisterpapper, pennor, färgkritor, linjal och radergummin, och i klass 2, andra terminen, då barnen skulle få börja att skriva med bläck – pennskaft, stålpennor och bläck. Bläcket förvarades i en stor flaska och läraren fyllde på ur den i små mått av glas som eleverna fick hålla sig med själva. Till bläckmåttan hörde en kork, ett mått bläck kostade fem öre. Och på tal om elevernas skrivundervisning tänker jag på att under årens lopp har jag haft en och annan elev som varit vänsterhänt. Det fick de fortsätta att vara. Någon gång i början av 40-talet, vill jag minnas, blev allt förbrukningsmaterial och alla läroböcker fria. Då fick vi också en liten radio i klassrummet och brukade lyssna på en del musikprogram och även på andra lektionsprogram avsedda för lågstadiet.

Till Luciadagen hade alltid en av flickorna valts till Lucia, de andra var tämnor, pojkar var stjärngossar och de såg för härliga ut i sin fars skjorta. De långa strutformade mössorna hade jag gjort av stora vita ritblad och klistrat stjärnor på, samt en stor stjärna uppe i toppen. Sista läsdagen innan jullovet var också festlig. Då fick barnen spela små tablåer som "Tomtarnas julnatt" – "Midnatt råder". En del av barnen var kör och sjöng alla verserna, de som var utklädda till tomtar rörde sig efter sångens innehåll. Vi hade också en liten vacker tablå om "De fyra adventsljusen" där ljusen tändes ett efter ett alltefter innehåll i verserna som lästes. Dagen slutade med att barnen fick var sin påse av Fröken – innehållande frukt och gottis.

Varje vår kom barnens föräldrar till skolan för att övervara examenshögtidligheten. Kvällen innan hade jag prytt salens väggar med barnens teckningar och vackra bilder klippta av olikfärgade silhuett-

papper och sedan klistrade på ett ritpapper som bakgrund. Barnen kom så finklädde och förväntansfulla. De hade ritat så fint på den ena svarta tavlan innan de gick hem dagen innan. De kom nu med syrener och liljekonvaljer i buketter, hela skolsalen doftade sommar. Vi hade alltid "examen" i tre ämnen: kristendom, matematik och läsning, en halv lektionstid av varje, många rörelsesånger och som avslutning framträdanden av barnen, exempelvis "Vårblommornas fest" där jag tillverkat alla dräkterna i crepe- och silkespapper. Alla fick på ett eller annat sätt medverka, om inte annat än som bokstäver som tillsammans i rätt ordning bildade ett ord eller en liten mening.

Jag deltog i föreningsarbetet som ledamot i Nykterhetsnämnden och sekreterare i Kyrkliga sykkretsen där jag antecknade alla inköp med pris och namn på inropen vid auktionerna som hölls till förmån för Svenska Kyrkans Missionsarbete. Jag sjöng i kyrkokören, en gång som solist då Sveriges Folkskola firade 100-årsjubileum 1942.

Läraren i klasserna 3-4 och småskolläraren undervisade folkskolans flickor i slöjd. Läsåret 48/49 hade jag sjuans 19 flickor på min lott. Efter vårterminens slut skulle hela klass 7 åka på skolresa till Stockholm. Deras lärare frågade om jag skulle vilja följa med och ta hand om flickorna. Jag kände dem ju väl och vi hade en fin kontakt, så det lovade jag. Vi blev inkvarterade på Nalen, ett stort danspalats på den tiden, och fick ligga i en jättesal på madrasser som var runda och hårt stoppade med halm. Vad det knastrade på nätterna av alla vändningarna på obekvämligheten och vilka köer till toaletter och tvätttrum på morgnarna. Under de här dagarna besökte vi slottet, olika museer och Skansen, och som avslutning skulle vi lika givet gå på Gröna Lund. Givetvis var det helt omöjligt för oss lärare att följa alla barnen, de hade så olika önskemål och att gå med helklass i folkträngseln var otänkbart. Vi sa till barnen att de skulle hålla ihop i smågrupper och så bestämde vi en tid då vi alla skulle vara tillbaka där vi skildes åt. Allt klaffade perfekt och alla hade haft jätteroligt. De övriga kvällarna behövdes till avkoppling och vila efter långa dagar fulla av nya och ovanliga intryck. Då brukade flickorna skriva kort till hemmet och goda vänner. De var tillsagda att inte lämna förläggningen, så vid varje kort som skulle postas gick de fram till Fröken, neg och bad att få lov att gå snett över gatan till en brevlåda. Vilka underbara fjortonåringar, tillgivna, och som inte skulle vilja göra Fröken emot! Den

resan blev ett fint minne från Hjortsberga som jag hösten -49 skulle lämna för en tjänst i Malmö.

Under 40-talet använde jag en del av somrarna till vidareutbildningskurser, en i hembygd och en i sång – musik i Stockholm och en kurs i skolmognadsprov i Karlskrona. På dessa kurser träffade jag och blev vän med en småskollärare i Stockholm och en i Göteborg. Båda önskade att jag skulle söka tjänst i Stockholm respektive Göteborg. Jag hade väl själv börjat tänka lite på att flytta på mig, men blev inte färdig att söka varken till Stockholm eller Göteborg förrän ansökningstiden gått ut. Året var 1949. Då såg jag att till Malmö fanns det tid kvar, vadan jag ringde skolrådets ordförande och bad om ett tjänstgöringsbetyg, reste in till Växjö och fick ett friskintyg av min doktor, fick alla handlingar klara och cyklade ner till stationen med mitt stora brev lagom att hinna med dagens sista tåg mot Alvesta. Nästa dag gick ansökningstiden ut. Snart fick jag veta att jag blivit antagen som småskollärare i Malmö fr o m höstterminen 1949.

Malmötiden

Samtidigt som jag var glad över att ha blivit antagen i Malmö var det med saknad jag efter 18 år lämnade Hjortsberga. Jag hade fått många vänner, förhållandet mellan mig, barnen och deras föräldrar hade varit det allra bästa, barnen var helt enkelt underbara och tillgivna.

I god tid före terminens början reste jag till Malmö. Det var mycket svårt att få någon bostad. Jag lät anteckna mig som sökande på Bostadsförmedlingen, där man kunde få vänta mer än ett år på en lägenhet. Under tiden lyckades jag få hyra ett rum och kök i andra hand där ägaren vistades på annan ort. Vilken lyx! Centralvärme, varmt och kallt vatten inne, avlopp för slask, toalett inne, bad och dusch och en lucka i trappan för skräpnedkast. Inget bärande långa vägar och trappor här inte. Det var också brevvärdning två gånger varje vardag – en gång på sön- och helgdagar. Vilken service! (Jämför med nutidens!) Efter ett par år fick jag äntligen egen lägenhet ute i Slottsstaden med balkong och utsikt mot Öresund.

Dagen innan terminens början hösten 1949 samlades alla nyantagna lärare för att bli informerade bl a om i vilken skola man skulle tjänstgöra. Jag skulle undervisa i Johannes stora skola. Att den var stor framgick av att min klass hette 1 l. I skolan undervisades klasserna 1

t o m 7 – senare även 8 och 9. Uppropsdagen var väldigt spännande och lite nervös: en så stor skola, så många lärosalar, så många lärare och så många barn – så många att salarna inte räckte till – tre klasser fick dela på två salar. Måste varit ett knåpgöra för expeditiionsperso- nalen att få ihop vettiga scheman. Emellertid var två skolor under byggnad vilket kom att lösa Johannesskolans platsproblem.

Klass 1 I, min klass, var tilldelad 29 elever, men det var ju A-sko- la, endast en årskurs att arbeta med, så inte tyckte jag att det var job- bigt. Dessutom var det aldrig något problem med disciplinen – ord- ning och reda – tyst och lugnt. Raka led i korridoren, raka led in och ur klassrummet. Då någon under lektionen kom på besök reste sig he- la klassen tyst och artigt. Att barn tycker om och vill ha ledning visa- des tydligt av den klassen som berättade att i salen intill vår fick ele- verna göra vad de själva ville. Lektionen efter sa jag till barnen: "Nu får ni också göra precis vad ni själva vill". Ja, det blev lite skrivning, så ett par minuters läsning eller räkning eller målning. Bänklucken åk- te opp och ner. När det gått en stund sa barnen: "Nej, det här var inte alls roligt, snälla Fröken, säg vad vi ska göra". Och så återgick allt till den vanliga ordningen igen.

Varje termin hade skolan en åhörardag, då barnens föräldrar fick komma för att åhöra lektionerna och följa barnen – även ner till be- spisningslokalerna. Varje lärare hade också en kväll avsatt för föräld- rarna som då kom till klassrummet, fick ta del av sitt barns arbete och tala med läraren. Jag hade dessutom ibland eftermiddagsträff med "mina" föräldrar då vi vid kaffebordet under trevlig stämning dryfta- de olika frågor som gällde barnen och arbetet.

Även i Malmö hade jag fin kontakt med barnens föräldrar och fick ofta bevis på deras uppskattning av min undervisning och mitt sätt att ha lugn och ordning i klassen. En mamma sa en gång vid ett föräldra- möte: "Fru Gerok har en pondus som även vi föräldrar känner respekt inför". Detta fick mig att tänka på vad rektor på Seminariet sa en gång vid en kritik av en lektion som jag hållit: "Elin har en medfödd pon- dus, som barnen instinktivt känner". Jag minns att jag blev glad och svarade: "I så fall är det ett arv efter Pappa".

I Malmö behövde inga barn ha matsäck med sig, de fick mat i sko- lan och åt i stora matsalar i källarvåningen. Tidigare hade kostnadsfria måltider varit behovsprövade. Lärarna byttes vid att vara vakter, efter

vakten åt de också där nere. Annars serverades mat på lärarrummet mot kupong som man fick köpa genom rektorsexpeditionen. Lärarna hade skyldighet att även vara rastvakter inne och ute på skolgården – vakten gick efter ett schema.

Här fanns stora gymnastiksalar med alla sorters redskap, en gymnastikdirektör satte samman rörelseprogram för de olika årskurserna och gick igenom dem med lärarna vid ett gemensamt möte. Vi fick ett nytt schema varje månad. Vår och höst bytte vi oftast till uteschema med brännboll, trestegshopp och andra lekar. Ibland gick vi till den närliggande Pildammsparken och lekte eller matade fåglar i dammarna.

Skolans aula användes som musiksäl och vid morgonsamling för högstadiet. Vi använde den också som undervisningssal i samband med visning av diabilder eller film. I aulan spelades också tablåer vid jul och skolvavslutningar. Där fanns upphöjd scen och ramp med belysning. Från och med åk 3 undervisades eleverna i slöjd av kvinnlig respektive manlig specialutbildad lärare.

Skolan var väl tillgodosedd med undervisningsmedel: kartor, plancher, fåglar, fjärilar, stenar, bokstavs- och räknelådor som gav stora möjligheter till träning, kulramar, en uppsättning räkneklossar till varje elev i första klass, tillgång till allt vad man kunde behöva använda vid arbetsövningar i samband med hembygdsundervisningen, klangspel som ofta togs in i klassrummet under sånglektionerna, det blev en hel liten orkester. Sådant hade jag inte varit bortskämd med.

Under min tid vid Malmö skolor kom en förändring i sättet att undervisa – integrationsundervisningen. Inom matematiken fick barnen räkna med "tomma mängder" och lära sig begreppet och tecknen för "större än" och "mindre än". I åk 3 lärde sig eleverna att i uppslagsböcker själva söka efter ord som de behövde – eller att finna synonymord för något de inte förstod. De blev riktigt duktiga på det, en mera avancerad och självständig form av läs- och ordförståelse än när vi förut arbetat tillsammans – jag och klassen.

I åk 3 fick barnen göra små stadsorienteringar efter en "karta" som de skulle följa – med uppgifter att söka upp t ex konstverk på de markerade platserna. Ibland var jag med hela klassen nere i stan för att barnen i verkligheten skulle få se de historiska gränder, platser och hus, som jag förut visat på färgdia när vi talat om Malmö och dess historia.

På väg till Johanneskyrkan i Malmö för skolavslutning, 1960-talet.

Jag hade också fotograferat en hel del fornminnen som barnen fick se bilderna av innan vi gav oss ut en dag på en tur för att se dem i naturlig miljö. Bilderna användes också vid senare repetition.

En dag i slutet av vårterminen avsattes alltid till en heldagsutfärd med skolans samtliga klasser. Då åkte vi med tåg till Falsterbo från Södervärns station på linjen Malmö Västra – Falsterbo. Stationen låg nära skolan men en mycket trafikerad gata måste korsas. Den var genom polisens försorg helt avstängd för all trafik medan alla barnen med respektive lärare företrädde av svenska flaggan och MFFs blåsorkester gick över. Det blev samtidigt något av folkfest, alla samlade människor hurrade och klappade i händerna när vi gick förbi och MFFs orkester var mycket populär. Den hade förtidigare på morgo-

nen lett en samlingsstund på skolgården, inledd och avslutad med en psalm. Då stod alla klasserna redan uppställda i den ordning de sedan skulle gå.

Det var mycket för stadsbarn att se på under resan, skånegårdar med många betande djur och de stora sagolikt vackra blommande solgula rapsfälten. Sedan havet som lockade till bad. Det var inte alltid så varmt i vattnet, småklasserna måste ha med sig skrivet meddelande från hemmet om att de fick lov att bada och att de måste gå upp när Fröken sa ifrån. Alla kom hem solbruna och trötta efter en helt underbar dag. Föräldrarna mötte vid stationen.

Vid vårterminens slut fick lärarna alltid blommor och presenter. Jag har många vackra saker i Kunglig Dansk och Rosenthal som minne av mina underbara elever i Malmö. Varje termin avslutades med en högtid i St Johannes kyrka. Den leddes av kyrkoherden Allan Lind. Hans son Martin var min elev i tre år. Han är numera biskop i Linköping. Jag har fått ett mycket vänligt brev från honom som jag blev glad för och bevarat.

I Malmö infördes skolmognadsprov på 50-talet. Då fick jag verkligen praktisk nytta av kursen i Karlskrona. Jag blev också engagerad att skolmognadspröva i flera skolor utanför Malmö. Det glädde mig också att jag blev vald till skolombud, sedermera sekreterare, i Malmökretsen av Sveriges Småskolläraryförbund och fick som sådan tillsammans med ordförande och kassör vara med på de stora sommarkonferenserna bland annat i Härnösand, då vi också gjorde en del utfärder i det storslagna landskapet. Vi fick uppleva midnattssolljuset och prövade med att skriva korthälsningar vid 24-tiden. Det gick utmärkt. Ett annat uppdrag hade jag som kassör i Malmö Lärarförening.

I och med att jag fick lärartjänst och blev bosatt i Malmö förändrades och omformades mitt fortsatta liv helt. I Malmö mötte jag den man, kollega, som blev min make. Vi bodde i en villa vid Beijers park, nära Bulltofta flygfält. Jag blev kamrat och god vän med Gudrun Malmér och kom genom henne att delta i arbetet med läromedelsproduktion. Gudrun hade förhandlat med ett danskt förlag om rätten att få översätta och i Sverige utge den läsboken med uppgifter som heter "Läs och förstå". Hon bad mig att bli medarbetare och medan Gudrun vistades ett läsår i USA översatte jag den danska "Laes og forstå" till svenska. Tillsammans utarbetade vi sedan svarshäftet och lärarens fa-

cit. Böckerna A och B utgavs på Esseltes Förlag och blev mycket väl mottagna av lågstadiets lärare. Detta var verkligen något som saknats.

En annan mycket god vän var Lilly Jakobson. Vi bodde på samma gata – Kilian Zolls – i Slottsstaden – träffades ofta och började tala om att tillsammans utarbeta en bok för lågstadiet i hembygds- och samhällskunskap. Vi sammanställde ett litet prov på hur vi hade tänkt oss det hela och sände till Esseltes Förlag, nuvarande Almqvist & Wiksell, mitt namn var redan bekant för dem. Vi fick som svar att de var mycket intresserade av projektet, ville gärna ge ut böckerna och bad oss sätta igång. Det blev de tre böckerna ”Vi läser och lär”, en för varje årskurs, med uppgifter på två stadier, treans bok på tre, svarshäfte och facit. Boken har sålt fantastiskt, är fortfarande aktuell och önskad av lärarna, men kan på grund av dålig ekonomi inte rekvireras. Från ett par år tillbaka gör förlaget ingen omtryckning.

Jag sökte och blev antagen som handledare för kandidater vid den nyetablerade Lärarhögskolan i Malmö. Det var en ny, givande och stimulerande upplevelse att undervisa och handleda vuxna elever. Jag började med att ta emot kandidater periodvis. Sedan provade jag på att vara föreståndare för två klasser med en terminspraktiserande kandidat i varje klass. Efter ett läsår återgick jag till att ta emot kandidater periodvis. Det hade varit ett mycket intressant läsår med motiverade, duktiga och trevliga flickor, men det var ett stort ansvar med två klasser och det tog mycken tid med omkring femtio föräldrakontakter. Efter varje kandidatlektion gick vi tillsammans igenom den. Jag talade om vad jag tyckte var bra och gav råd angående sådant som kunde blivit bättre på ett annat sätt. Handledaren skulle sätta betyg på kandidaternas lektioner, undervisning och lämplighet och lämna in till Lärarhögskolan. Det var ansvarsfullt. En lektor från högskolan kom också och åhörde och bedömde lektioner.

Jag tycker om att resa, ensam eller tillsammans med goda vänner – senare med min make. Utöver vårt eget vackra Sverige har jag upplevt Norge, England med Wales, Skottland och några små öar utanför skotska västkusten varav en som jag tror heter Iona, var mycket historiskt intressant, Åland, Finland och Sovjetunionen – den senare resan skulle man kunna berätta mycket om – vidare Danmark, Holland, Belgien, Frankrike och Spanien med Mallorca och Kanarieöarna, Tyskland, Österrike, Schweiz och Italien. I somliga länder har vi va-

rit flera gånger, t ex Italien som är ett intressant land ur flera synpunkter – historia och konst t ex: Rom, Venedig, Pisa, Assissi, Ravenna, Pompeji, Capri, Amalfi, Pestum m fl, och inte minst Florens där vi under en resa först såg på konst i Uffizierna och sedan gick flera timmar på det stora utgrävningsområdet från etruskernas storhetstid ovanför staden. Intresset för historia, konst och kulturhistoria hade min make och jag gemensamt. Jag läser mycket och då helst om gamla kulturer och dess folk, gärna också böcker av Herman Lindqvist.

Under Pappas tid – tidigt 1900-tal – var en lärares status hög, mycket hög. Kanske delvis beroende på att på landsbygden var prästen och läraren nästan ensamma om att ha studerat. Man såg upp till och respekterade dem som visste och kunde. Deras status ifrågasattes aldrig, de blev lite grand "von oben". Jag minns t ex att prästen med fru och läraren med fru alltid bjöds först till bords vid kalas på gårdarna och att "mororna" neg för dem. Att flickor neg och att pojkar bugade och lyfte på mössan var självklart även under hela min tid som lärare. Likaså att barnen sa "Fröken", inte du, så sent som på 70-talet. En gång frågade jag min klass, just då "dureformen" börjat tillämpas, om de ville säga du till mig. Men de svarade helt bestämt: "Nej, för då är Fröken inte Fröken längre". Jag förstod vad de menade – "du" var man med kamraterna och kompisarna men Fröken stod allt ett snäpp högre. Jag är själv tveksam till det enbart positiva med reformen. Många har svårt att hantera detta med att säga du och tappar en del av respekten. Särskilt illa blir det när det gäller barn och ungdom. Doktor Sven Stolpe var på sin tid emot reformen och varnade för respektlösheten.

Jag har alltid satt gränser, och hållit på att de inte fick överträdas, alltid behandlat alla barn lika och alltid sökt efter något att ge beröm för även till dem som hade det litet svårt. Bland all uppskattning jag fått sätter jag stort värde på när "mina barn" uttryckt sig så här vid fråga: "Fröken är sträng men hon är rättvis". Det gladdade mig också mycket att jag på min 80-årsdag blev ihågkommen av före detta elever från både Nöbböle, Gemla, Hjortsberga och Malmö.

Efter pensioneringen

Jag gick i pension 1970. Strax efter vt:s slut blev jag uppvärd av skol-

*"Fröken" Gerok och
Desirée le Grand, elev i
Lärarhögskolans övnings-
klass 1972.*

kontoret som undrade om jag skulle vilja träna svenska med invandrarbarn fr o m ht -70. Jag tyckte att det lät intressant och läsåret 1970-71 var jag anställd vid Segevång och Bulltofta-skolan. Därefter ringde rektor för övningsskolan på Lärarhögskolan och bad mig ta hand om en tredjeklass, vars ordinarie lärare hade varit sjuk det mesta av vårterminen i tvåan. Barnen hade haft flera olika vikarier och var mycket efter i alla ämnen, speciellt matematik och svenska. Jag skulle få använda andra ämnens lektionstid om det behövdes och jag skulle slippa att ta emot kandidater i klassen. Jag lovade. Detta var något som verkligen sporrade, en utmaning, ett prov på vad barnen och jag tillsammans skulle kunna klara. Det var läsåret 1971-72. Barnen visste vad det gällde och var mycket motiverade till extra hemuppgifter för att nå målet. Därtill hade vi ju samtliga föräldrar bakom oss. Jag anställdes t v för höstterminen – jag var ju pensionär – men under jullovet hade barnens föräldrar lagt in en anhållan till skolstyrelsen om att få behålla mig även under vt. Denna skrivelse i avskrift, ett rart brev från rektor och skolstyrelsens beviljande blev en verklig julklapp. Jag blev jätteglad. Vid läsårets slut hade vi klarat dels det förlorade, dels hela tredje årets kurs. Vid avslutningen fick jag en mycket vacker sak i Kunglig Dansk från klassen. Det gladdde mig. Under följande år vikarierade jag ofta i övningsklasserna.

Under hela min tid som lärare har jag aldrig behövt höra ett enda fult ord riktat till mig. Vad kan ha gjort andan i skolan så förändrad – och i alldeles fel riktning? Vart har respekten för lärare, föräldrar och vuxna i största allmänhet tagit vägen – och vad är orsaken till att den försvunnit? Och vad är orsaken till att så stor procent elever numera lämnar skolan utan att kunna läsa och skriva? Varför är skolledan och likgiltigheten så utbredd? Det är svårt att sätta fingret på en enda punkt. Många orsaker har samverkat: andan i samhället i stort är ju sådan att man tar lätt på lagar och förordningar. Gränserna för vad som är tillåtet är för löst dragna, och överträds de ser man ofta genom fingrarna – eller vill inte höra eller se (mobbing) – läraren har ingen – eller mycket liten rätt att ingripa. Gör de det tar de risken att bli polis-anmälda av elevens föräldrar. Ändå är det på dem det yttersta ansvaret ligger. I hemmet och hos föräldrarna börjar ansvaret att fostra barnen till ett gott uppförande. Tyvärr har de numera oftast ingen tid över för sina barn och hoppas och tror att skolan ska fostra. Det är en så gott som omöjlig uppgift i dagens skola där läraren kan bli slagen och kallad vid fula ord bara av en tillrättavisning. Gränser måste finnas – inte så snäva att de blir svåra att hålla sig inom, men är de satta ska de inte tillåtas att tänjas. Det gör de alltför ofta, tyvärr, och då har läraren numera inget att sätta emot. Det borde vara självklart för elever att rätta sig efter regler.

Något annat som säkert haft stor andel i den allmänna upplösningen är den nästan obefintliga undervisningen i etik och moral – kristendomslektionerna. Sedan detta ämne nästan helt togs bort blev förändringen gradvis märkbar. Morgonbönen blev morgonsamling och kunde innehålla i stort sett vad som helst. Jag var mycket ohörsam i det fallet – fortsatte med morgonbön och riktiga kristendomslektioner enligt berättelserna ur Biblisk historia samt med att ge barnen förståelse för etik och moral enligt ”Den gyllene regeln”, som mycket enkelt och med få ord ger kunskap om hur vi bör leva.

Och varför ska alla barn studera i så många år? Lågpresterande är omotiverade, blir likgiltiga, skolkar och ställer till bråk. Allt tvång är av ondo. Att de som styr och bestämmer inte förstår detta. I mycket är det deras fel att det blivit som det är. De plockar bort det som är viktigt och sätter in vad som inte håller eller som är omöjligt att nå. Vad dessa ungdomar i stället behöver är att tidigt få börja arbeta med det

som intresserar dem, då skulle det inte finnas så många omotiverade, likgiltiga eller bråkiga barn. Det är vad jag tror.

Efter min makes bortgång för sex år sedan återvände jag till min hembygd och bor nu i den lilla villa som Mamma köpte efter Pappas bortgång, som jag i min tur köpte 1970 och där Mamma bodde kvar tills hon flyttade till ett servicehem. Vår lilla uppoffrande Mamma som själv försakade så mycket för att kunna ge sina barn utbildning, barnbidrag fanns inte då, som sydde våra kläder tills vi kom upp i tonåren, t o m sonen Karl-Gustafs skjortor som gav anledning till att en lärare frågade var den var köpt. Den satt så perfekt i halsen. "Den har min Mamma sytt" blev svaret. Mamma, som handtvättade allt, maskin fanns inte. Jag kan se henne efter tvätten med fingrarna ombundna för sår av det skarpa vattnet. På kvällarna stod hon sedan och strök, när vi hade lagt oss. En mor kan visst orka allt för sina barn. Hon hade ju också sin tjänstgöring på posten, bakning och matlagning – och inga bekvämligheter, vatten och slaskledningar kom omkring 1940 och värmeelement för elström omkring tjugo år senare. Ännu två stora sorger måste hon uppleva; 1931 gick dottern Ingegerd bort och Maj 1943. Mamma själv blev 101 år och lämnade oss den 30 juni 1986.

Med en lätt travestering på "Jag vill tacka livet ..." skulle jag vilja tacka Honom som gett mig livet, som lett mig och som gjort – och fortfarande gör – mitt liv så rikt.

FRÅN FOLKSKOLLÄRARE TILL ADJUNKT

Börje Larsson

Mitt namn är Börje Vilgot Larsson. Jag är född i By sn i Värmland 1 augusti 1926, så jag är alltså pensionerad lärare sedan 1991. By socken ingår numera i Säffle som var min hemstad. I Säffle låg och finns fortfarande ett pappersbruk, Billerud hette det då, och min pappa var arbetare på bruket. Han var född 1896 i Ny sn ute på Värmlands Näs, så han var hemma i bygden. Hans förfäder – och mina – hade levt som bönder i många generationer tillbaka, åtminstone från 1700-talet. Min mor var från Malmö och född 1899 och hennes förfäder var torpare och drängar på skånska slott ända från 1700-talet. Att hon hamnade i Värmland berodde på att hon i sin ungdom var anställd i Frälsningsarmen och blev placerad vid Frälsningskåren i Säffle. Genom släktforskning under senare år har jag kunnat göra antavlor över mina förfäder.

Barn- och ungdomstid, utbildning

Under 1930-talet bodde familjen i en egen villa utanför Säffle. Jag hade också en bror född 1931, som alltså var fem år yngre. Huset hade min far byggt själv – med viss hjälp av min farfar – men hans lön som arbetare på bruket var inte så stor. Det var ju också trettioalet med arbetslöshet och ekonomisk depression, så marginalerna var mycket små. Som barn märkte man kanske nöden mest på de luffare som ofta knackade på och bad om mat eller försökte sälja något t ex skosnören.

Pappas lön räckte till hus och bostad, mat, kläder och övriga förmödenheter men inte till mer eller mindre onödiga och lite lyxiga utgifter som t ex resor. Min första längre resa var en skolresa till Göteborg när jag gick i sjätte klass 1939. Samma sommar reste också hela familjen till släktingarna i Malmö.

De utfärder som förekom annars var med cykel eller buss till badplatsen. Till fritidsnöjen hörde även söndagsskolan, som flertalet barn